

EUGENI D'ORS
GUALBA,
LA DE MIL VEUS

EDICIÓ, PRESENTACIÓ I NOTES DE XAVIER PLA

BARCELONA 2012

QUADERNS CREMA

Publicat per
QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 147 107
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 2012 by Hereus d'Eugeni d'Ors
© per l'edició, la presentació i les notes 2012 by Xavier Pla Barbero
© d'aquesta edició, 2012 by Quaderns Crema, S.A.U.

Drets exclusius d'edició:
Quaderns Crema, S.A.U.

Amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

A la coberta, Eugeni d'Ors fotografiat davant de la font de Riemenstzeden,
prop del llac d'Uri (Suïssa), mentre era entrevistat per Arturo Mori
a la revista de Madrid *La Esfera* (7-VIII-1926)

ISBN: 978-84-7727-525-1
DIPÒSIT LEGAL: B. 5355-2012

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i rellegat*

PRIMERA EDICIÓ *març de 2012*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

L'arribada

Ell li havia explicat: —No hi ha altra manera raonable d'arribar que a sol post; gairebé, en aquest temps, a nit closa.

Ella havia respost, joiosa, entre dues besades, una a cada pols d'ell: —«Millor! Com me plau, a nou lloc, una arribada així, nocturna!» És bo que *Gualba* se'ns presenti, d'antuvi, com una comèdia als ulls de l'espectador: en una situació obscura, que només les al·lusions van, a poc a poc, fixant. Les primeres al·lusions de la nostra *Gualba* seran els seus arbres en la negror, els seus viaranys en la penombra... Tota una nit per a endevinar, tota una nit per a fantasejar! La llum de la matinada completarà després l'«exposició» i coneixerem el plantejament de la «intriga».

Mes, a primera hora de l'endemà, abans de conèixer-ne la intriga, ja n'havien sentit l'orquestra.

«Toc-toc», a través la paret minsa que descomparteix, sota la teulada mateixa, les dues petites cambres. «Toc-toc»... «Païtis, oh Païtis!»¹²—fa la veu d'ella. —«Dorm!—Si ja és de dia! Si ja deu ser tard de dia! Tinc els porticons plens de claror.» —«Pitjor jo»—diu ell, ja ben desvetllat. «Pitjor jo que la tinc al rostre. Les teules del nostre palau de lloguer són menys ben unides que nosaltres dos. Això meu no és una alcova, això és un observatori astronòmic!» —«Pobre Païtis, l'aigua et deu caure al llit!» —«Quan plogui, no sé què passarà.» —«¿Ara no plou? I doncs, ¿què és aquesta remor tan gran?»

Ella va sentir el salt d'ell i com obria la finestra. La remor es va fer més propera, més inflada i sonora:

—«És la veu de *Gualba*, amiga meva, que ens explica *Gualba*...»
No era una veu, eren mil veus.

Mil i una veus

... Eren mil veus. Era un himne generós d'orgue magnífic.

Les aigües del Montseny prenen en descendint els camins més sobtats. Clars camins entre les pedres nues, o cel·lats entre les tofes de les arbredes; camins de torrent, camins de xaragall, camins de gorja i de cascada. Les venes es destrien, serpegen, es separen, tornen a ajuntar-se, rompen o s'esmunyen, s'adormen o bullen i es precipiten furients. Les més variades caixes i conques fan a aquestes líquides cordes de ressonador o recullen el buf d'aquesta aspiració en tubs de planyívola o serena música, o triomfal. Ara llancen un mugit formidable, ara canten, ara parlen, ara parlotegen, ara ploren en lent degotall, ara, escondides, eleven un tenuíssim sospir. Mil veus, mil veus i una veu sola. L'orgue canta ensems amb totes ses flutes, amb tots els seus xiulets, amb tots els seus registres, en acordada multitud. És veu de violí i veu de viola. És veu de fagot i de xirimia. És veu de trèmol fort, de trèmol suau, de quinzena, d'octava tapada, de violí del tretze, dels vells i les velles, d'oboè, de clarí, de baixoncel. És veu de bombardarda, de cimbels, de cimbels baix. És veu de nasard i de trompeta bastarda i de trompeta. És veu de tro i veu de salm. És la veu que s'anomena «Vox caelorum» i la veu que s'anomena «Unda maris».

Ella i ell escoltaven, junts en l'estretor de la finestra. La testa d'ell, rendida de beatitud, a altura de gorja d'ella. Llavors ell, sense voler, va escoltar una veu encara; i aquest escolt li punyia d'una dolor vaga la beatitud del moment. Escoltava, en el pit de la noia, son respir.

Mitja blanca i espardenya

Valga'm Déu, els coneixements d'ella sobre la geografia pàtria són més aviat rudimentaris. Ella no té culpa si al col·legi li van parlar amb preferència del misteriós Ganges que de la prosa del Fluvià. Ella no té massa culpa tampoc si, en ses excursions, s'ha portat sempre a l'exaltació admiradora més tost que a la donada precisa: —«Païtis, a Gualba hi ha la mar»—havia romput un dia no massa abans de l'assenyalat per partir. —«A Gualba—havia respost el pare amorós—, hi hagués la mar, tampoc no sabia què cosa fer-hi.»

A canvi de les ignoràncies vergonyoses, quin do en ella, quin do infal·lible d'allò que «cal», d'allò que «convé»! Una hora després d'aquella pregunta, ja havia guarnit son bagatge, amb la més fina, amb la més intel·ligent oportunitat. Vegeu-la ara com s'és vestit, i que bé ho ha endevinat tot, que així com va, no hi ha res a dir, i res no manca i res no sobra, i res ja no sabríem canviar—i això és un encís! No s'ha informat, no ha preguntat, no ha vacil·lat. Ella sap. Ella endevina. Sap que calia l'espardenya, i quina espardenya. Sap que calia la mitja blanca, i quina mitja blanca.

No espardenya de les dites de caçador, ni aquestes pedants sandàlies que ara s'aficionen lamentablement a portar les mateixes noies pageses. No mitja fina, ni amb cap manera de transparència o dibuix. Espardenya de vetes, clàssica. Mitja encara més clàssica —¿tan clàssica, que ningú sap d'on l'ha tret?—deu deixar, tant ella és curta, el genoll nu.

I això, sembla que no, li fa tota una altra manera de caminar.

Mireu-vos-la com ve

—Mireu-vos-la com ve,¹³ la meva reina, la meva victòria, la meva vida. Mireu-vos-la com ve, la meva pubilleta daurada. M'ha albirat de lluny i ja el somriure li escapava i ha mogut els llavis, que els mots alegres li venien, abans que l'advertís el seny que jo no la podia encara sentir... —Fa una mena de cosa, ¿oi?, veure un dia a certa distància aquells que som avesats de veure cada dia molt a la vora i que estímem tant, que és com si fóssim nosaltres mateixos. Fa una mena de cosa, així com aquells somnis en què veiem la nostra mateixa imatge accionar i ens sentim parlar.

Mireu-vos-la com ve, tan bona caminadora, tan aplomada, tan pageseta i tan senyora, amb mitja blanca i espadenya. De la porta, de les cases, de darrere la reixa esquiva de les torres, les gents se la miren i és com si ella els fes caritat amb el passar només. Pot ser, però, que elles la caritat no l'estimin massa. Hi ha hagut algun llampec en alguns ulls, i no era bondat.¹⁴ ¿Quin instint adverteix als de fora que ella i jo, jo i ella, filla i pare, pare i filla, formen un cercle sentimental tancat i perfecte? ¿Quin adveniment obscur els posa de seguida en guàrdia i els en fa enemics?

Mireu-vos-la com ve, la meva pubilleta daurada! Mireu-vos-la com ara que ja la puc sentir li escapa el riure de la joia, i apressa el pas encara i ve i em diu:

—Païtis, Papaïtis!

L'altre orgue silenciós

L'orgue cantor és tot ocult, sia que àngels hi pugin, o bruixes de Satanàs. Però hi ha altre orgue davant els ulls i aquest resta silenciós i només sospira, lleu, de tant en tant, quan hi puja la suavitat del vent. El seu ventre és fet de clar fullatge, els seus tubs són arbres de tipus fluvial, simètriques carolines. Els fins tubs de tendre gris són guarnits de tendra verdor. Però aquesta és tan tremolosa i tan transparent, que no els cel·la, sinó que com una església els tubs del seu orgue esdevenen una mica indecisos, entre les boirines de l'encens.

Senyor, si aquest altre orgue ara es posés també a cantar! Aquest sembla que el registre de la «Unda maris» no el tindria pas, i només ho sabria fer amb la puríssima «Vox caelorum». Però, tal com és mut, potser serva encara més d'encís. Un encís enigmàtic, un encís «genre Leonardo»—aquest encís que justament es fa amb la cançó no dita i amb la passió que es conté. L'orgue silenciós solament sospira, de tant en tant, amb la pujada del vent pels fins tubs grisos—però diríeu que aquest sospir, més que sospir, és un somriure...

Tot plegat, a ella i a ell, això els dóna una subtil manera de romàntica inquietud.

Excursió: tots dos surten

Sortien d'excursió a peu, en començar la tarda, encara amb picor de sol a l'esquena. Regularment, el pla n'era combinat per la noia; i ell, indolent per al deport com a bon barceloní vuitcentista, no el seguia sense rondinar. —Algun tema fugitiu de dissensió lleugera entre dos ben units dóna sabor i preu a la unió mateixa. Les petites diferències irreductibles són la sal de l'amistat.

Els divuit anys d'ella s'inflamaven amb una pruija pueril de superació i de primàcia, bon punt eixien de poblat, sobretot si es presentava alguna esquerpa costa. La quarantena ben midada d'ell s'hauria complagut, en canvi, aquella hora feixuga, en un indecís caminar de passeig, més curós de la conversa i dels incidents i albirs de la ruta que de son objecte, i estalviador de pujades i dreceres.

Ella sortia una gràcia que a ell tenia privilegi d'enfurismar-lo. I era de davançar-lo molt, muntant, per exemple, tot d'una tirada, al bell cim d'un turó, i allí, panteixant i ben roja, esperar-lo, tot somrient-li de lluny, a l'ombra regalada d'algun gran pi, gaudint de la carícia freda del vent. Per a, just ell la hi anava a aconseguir, consolat de l'aspror de l'esforç amb l'esperada dolçor del premi, ella alçar-se i reemprendre el camí, en la braó renovellada.

Ell solia llavors protestar amb fúria, deixant-se anar a terra, i criant que si a ella això la divertia, ja podia fer-se l'excursió que ell no avançaria un sol pas. Mes, la seva veu, el vent se l'emportava i la noia ni solament la sentia. I ell l'esguardava avançar; i quan una girada de camí la robava als seus ulls, ja li prenia la impaciència de tornar a albirar-la, tot inquiet, tot perdut sense ella. Així com solen els infants quan proven la rebequeria de no seguir...

Seguia, apressant el pas, i com vergonyós per uns moments que ella el veies seguir. En no veure-la, en sentir-se tot sol en l'alta solitud de la muntanya, havia sentit—materialment—por.

Excursió: tots dos la fan

Dues coses, però, venien a ajuntar-los, ja per no separar-se més: les cinc hores i la bellesa. —«Mira, mira!»—feia l'un dels dos. Al punt mateix, l'altre anava a dir també: —«Mira!» Tots dos estenien la mà, en aquest moviment que hom acostuma a insinuar, sense adonar-se'n, aquell ample moviment apropiatiu, davant tot bell espectacle quiet... —«Mira, mira...» Les mans, que s'havien alçat soles, per al designi que és una apropiació, defallien ja enllaçades. Cada mà havia aspirat, en un instant, a fer seu el món: en baixant, era joiosa d'haver fet seva una mà d'amic.

«Així fou l'anhel de cadascú, així és son consol!»—pensava ell llavors. ¿Ella ho pensava així mateix? El fet és que les mans ja no es descompartien. Però, al contrari, comprometien els braços, que s'acomodessin al suau vincle. —I ja tota bellesa nova era signada per dos braços lligats.

Les del Montseny són fetes aquí de pompa vegetal i de música de verds, meravellosament múltiple i sumptuosa. Aparen els paisatges de Catalunya més aviat musculosos i nerviüts. Lleus borrarissols de bardissa, rares pues de pins, no n'arriben a amagar l'estructural nuesa. Però, a Gualba, el paisatge es diria cobert de blanor de ploma, així un gras ocell. Com un ànec molsut, ell s'estarrufa vora les aigües.

Vist de l'altura, hi ha en ell alguna cosa de massa bla, alguna cosa de corromput, com en una vegetació de llot. L'esguard, sortint de la seca serenitat dels cims, no sap contemplar-lo sense una manera de torbació estranya. Un dia, en l'excursió, a l'amic va obsessionar-lo tossudament una comparança barroca. «Gualba—ell se deia—és la frondosa pubertat del Montseny.» Aquesta paraula no la va dir a l'amiga, és clar. Però, en cercant els ulls d'ella, va veure que ella, inconscientment, els esquivava, i els esquivava del paisatge de baix també—així algú que ha estat sorprès en insana curiositat d'una vergonya.

Excursió: tots dos tornen

Si les cinc hores portaven les mans a l'enllaçada, els dos quarts de set obrien els llavis a la cançó. L'aire esdevenia tan serè! Poc després, s'alçava darrere el gran orgue mut, endevinat de lluny, amb els tubs grisos, amb la indecisa teranyina de verd molt tendre, la lluna tranquil·la, tanmateix una mica daurada de sol. Rondineig va ser el principi de l'excursió i crit d'admiració en son mitjançar; la tornada és silenci.

Ara els visita el sentiment més inefable, pare i filla, de la seva unió. Ara és quan tota ombra de dissensió és esvaïda en la gran llum dolça del moment. Ara ells, millor que mai, menysprearien els «dos en carn una» de l'amor, pels «dos en ànima una» de l'amistat. Senyor, aquí els teniu tots dos que caminen per la carretera llarga. Senyor, aquí els teniu tots dos que la lluna els toca i, per terra, tots dos fan una ombra només.

Gualba mateixa s'ha purificat, en la serenor del crepuscle. Ara deixa oblidar que fa una hora la seva viciosa vegetació, a la falda del vell Montseny de cos nu, havia suggerit una imatge obscena. —Més tard, serà nit i, sota la vegetació, jaurà la negror i, en la negror, les misterioses larves. —Mes ara ells vénen de Gualba com una cosa clara, íntima, com una part d'ells mateixos que ha restat a baix. La veuen tota acollidora, que en les petites cases disperses s'ha encès algun llum pàlid.

Els munten a la seva. També ells han encès un llum, que la noia encén. Ell ha restat al portal, tot donat a la beatitud, tot donat al repòs, tot donat al respir. Ja és nit closa. El pleniluni fa el mur tot blanc i totes negres i retallades les ombres sobre el mur. Sabent només a mitges què fa, ell s'ha acostat al mur. Ha pujat sa mà, més alta que la porteta humil. Ha pujat armada d'un llapis i, ràpidament, clandestinament, com en pecadora aventura, escriu una inscripció.

EXCURSIÓ: TOTS DOS TORNEN

Una inscripció que fa:

«AQUÍ VIU L'AMISTAT PERFECTA»¹⁵

Ara l'home s'ha girat. L'ample d'un amfiteatre que el pas del torrent deixa davant la casa és ara tot inundat del pleniluni... I, oh meravella!, en la lletosa indecisió del pleniluni, el gran orgue mut que sos ulls havien deixat com teló de fons, s'ha fos tot, s'ha volatilitzat, s'ha tornat, en el mantell nupcial de la nit, una transparent teranyina de plata.